

MAQOLLARNING EVFEMIZM SIFATIDA ISHLATILISHI

Jummayeva Sohiba Shokirovna

Navoiy Innovatsiyalar Universiteti Surxondaryo kampusi I kurs magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'zbek tilidagi maqollarning evfemizm sifatida qo'llanishi lingvistik va pragmatik jihatdan tahlil qilinadi. Maqollarda evfemizatsiya hodisasining yuzaga kelish sabablari, uning milliy tafakkur va madaniyat bilan uzviy bog'liqligi ochib beriladi. Tadqiqot davomida maqollarda tabu tushunchalar, salbiy baholanadigan hodisalar va noqulay vaziyatlarning bilvosita, yumshatilgan shaklda ifodalanishi misollar asosida yoritiladi. Maqollarning evfemik funksiyasi ularning semantik, pragmatik va lingvokulturologik xususiyatlari doirasida ko'rib chiqiladi.

Annotation. This article analyzes the use of Uzbek proverbs as euphemisms from linguistic and pragmatic perspectives. The reasons for the emergence of euphemization in proverbs and its close connection with national thinking and culture are revealed. During the research, taboo concepts, negatively evaluated phenomena, and socially uncomfortable situations expressed indirectly and in a softened form through proverbs are illustrated with examples. The euphemistic function of proverbs is examined within the framework of their semantic, pragmatic, and linguocultural characteristics.

Аннотация. В данной статье рассматривается употребление узбекских пословиц в качестве эвфемизмов с лингвистической и прагматической точек зрения. Раскрываются причины формирования эвфемизации в структуре пословиц, а также её тесная связь с национальным мышлением и культурными ценностями. В ходе исследования на конкретных примерах анализируется передача табуированных понятий, негативно оцениваемых явлений и социально неудобных ситуаций посредством косвенного, смягчённого

выражения. Эвфемическая функция пословиц рассматривается в рамках их семантических, прагматических и лингвокультурологических особенностей.

Kalit so‘zlar: evfemizm, evfemizatsiya, maqol, paremiologiya, implitsit ma’no, tabu, lingvokulturologiya.

Key words: euphemism, euphemization, proverb, paremiology, implicit meaning, taboo, linguoculturology.

Ключевые слова: эвфемизм, эвфемизация, пословица, паремиология, имплицитное значение, табу, лингвокультурология.

Kirish. Zamonaviy tilshunoslikda evfemizm hodisasi til va madaniyat o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni ochib beruvchi muhim lingvistik masalalardan biri sifatida qaralmoqda. Evfemizmlar jamiyatda noqulay, qo‘pol yoki taqiqlangan tushunchalarni yumshoq, bilvosita va estetik jihatdan maqbul shaklda ifodalashga xizmat qiladi. Ayniqsa, xalq og‘zaki ijodi namunalarida, xususan, maqollarda evfemik ifodalar keng uchraydi. Maqollar xalqning asrlar davomida shakllangan dunyoqarashi, axloqiy-me’yoriy qarashlari va milliy mentalitetini o‘zida mujassamlashtirgan barqaror birliklardir. Ular orqali jamiyatda ochiq aytish nomaqbul bo‘lgan holatlar, insoniy kamchiliklar, o‘lim, kasallik, qashshoqlik, axloqiy nuqsonlar evfemik yo‘l bilan ifodalanadi. Shu bois maqollarni evfemizm nuqtayi nazaridan tadqiq qilish tilning nafaqat semantik, balki pragmatik va lingvokulturologik imkoniyatlarini ham ochib beradi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, maqollarning evfemik xususiyatlari ko‘pincha paremiologiya doirasida umumiy tarzda tilga olinadi, ammo ularning evfemizm sifatidagi funksional jihatlari alohida tadqiqot obyekti sifatida yetarlicha yoritilmagan. Ushbu maqolada aynan maqollarning evfemizm sifatida ishlatilish mexanizmlari va ularning nutqdagi vazifalari tahlil qilinadi.

Tadqiqot metodlari. Tadqiqot jarayonida tavsifiy, semantik, pragmatik va lingvokulturologik tahlil metodlaridan foydalanildi. O‘zbek xalq maqollari manba sifatida tanlab olinib, ularning mazmunida mavjud bo‘lgan evfemik birliklar

aniqlandi va tahlil qilindi. Shuningdek, kontekstual tahlil orqali maqollarning implitsit ma'nosi va nutqiy vaziyatdagi funksiyasi yoritildi.

Natijalar. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'zbek tilidagi ko'plab maqollar bevosita emas, balki bilvosita ifoda orqali muayyan salbiy holat yoki tabu tushunchani anglatadi. Masalan:

• **“Yomon otga yol bitsa, yoniga to'siq qo'ymas”** maqolida insonning birdan boyib yoki mansabga erishib, o'zini yo'qotishi bevosita tanqid qilinmaydi, balki evfemik tarzda obrazli ifodalanadi.

• **“Ko'rning ko'zi ochilsa, avval tayoqni sindirar”** maqolida jaholatdan qutulgan, ammo hali ma'naviy yetuklikka erishmagan shaxsning xatti-harakati yumshatilgan tarzda ifodalanadi.

Shuningdek, o'lim, kasallik va qashshoqlik bilan bog'liq holatlar ham ko'plab maqollarda evfemik ifoda topgan. Masalan, **“Boshingga kulfat tushsa, do'st tanilur”** maqolida kulfat so'zi orqali turli salbiy hayotiy holatlar umumlashtirilib, aniq va qo'pol tafsilotlardan qochilgan.

Natijalarga ko'ra, maqollarda evfemizatsiya ko'pincha metafora, metonimiya va umumlashtirish usullari orqali amalga oshadi. Bu esa maqollarning estetik va axloqiy ta'sirchanligini oshiradi.

Muhokama. Maqollarning evfemizm sifatida ishlatilishi ularning pragmatik vazifasi bilan chambarchas bog'liq. Nutq jarayonida maqollar bevosita aytilishi noqulay bo'lgan fikrlarni ijtimoiy jihatdan maqbul shaklda yetkazish imkonini beradi. Bu holat, ayniqsa, kattalar va yoshlar o'rtasidagi muloqotda, tarbiyaviy vaziyatlarda yaqqol namoyon bo'ladi.

Lingvokulturologik nuqtayi nazardan qaralganda, maqollardagi evfemizmlar milliy mentalitet va axloqiy qadriyatlarning mahsuli hisoblanadi. O'zbek xalqida odob, hayo va muloyimlik yuqori qadrlangani bois, salbiy baholanadigan holatlar ko'pincha bilvosita ifodalanadi. Shu sababli maqollar evfemizmning madaniy shakli sifatida namoyon bo'ladi.

Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, evfemizm va evfemizatsiya hodisasi faqat alohida so'zlar darajasida emas, balki butun paremiologik birliklar doirasida ham faol ishlaydi. Bu esa evfemizm tadqiqotlarini yanada kengroq lingvistik birliklar asosida olib borish zarurligini ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, maqollar o'zbek tilida evfemizmning muhim va samarali vositasi hisoblanadi. Ular orqali jamiyatda ochiq aytish nomaqbul bo'lgan tushunchalar yumshatilgan, obrazli va estetik shaklda ifodalanadi. Maqollarning evfemik funksiyasi ularning semantik, pragmatik va lingvokulturologik xususiyatlari bilan belgilanadi.

Mazkur tadqiqot maqollarning evfemizm sifatidagi o'rnini aniqlashga xizmat qiladi hamda kelgusida paremiologiya va evfemizm masalalarini integrativ yondashuv asosida tadqiq etish uchun ilmiy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Rahmatullayev Sh. O'zbek tilining frazeologik lug'ati. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 1992. – 400 b.
2. Yo'ldoshev M. Badiiy matn va uning lingvistik tahlili. – Toshkent: Fan, 2008. – 256 b.
3. Mahmudov N. Til va madaniyat. – Toshkent: Fan, 2007. – 192 b.
4. Safarov Sh. Pragmalingvistika. – Toshkent: Fan, 2008. – 224 b.
5. Karimov B. O'zbek xalq maqollari va matallarining lingvistik xususiyatlari. – Toshkent: Fan, 2011. – 180 b.
6. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
7. Заботкина В.И. Новая лексика современного английского языка: учеб. пособие. – М.: Высшая школа, 1989. – 126 с.

8. Бондарко А.В. Эксплицитность и имплицитность в языке. – СПб.: Наука, 2002. – 264 с.
9. Ковшова М.Л. Эвфемизмы в системе языка и коммуникации. – М.: ЛЕНАНД, 2010. – 248 с.
10. Allan K., Burrige K. Euphemism and Dysphemism: Language Used as Shield and Weapon. – Oxford: Oxford University Press, 2006. – 304 p.